

მანანა ტაბიძე

არაავტოქთონი მოსახლეობის ენები საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: ავტოქთონი მოსახლეობა, არაავტოქთონი მოსახლეობა, ენობრივი უმცირესობა, ეთნიკური უმცირესობა, ეროვნული უმცირესობა, მიგრანტთა ენები.

ამა თუ იმ სახელმწიფოში ენობრივი სიტუაციის დახასიათებას ჩვეულებრივ მოსახლეობის აღწერით იწყებენ, სადაც უპირველესი მახასიათებელი ეთნიკურ-ენობრივი კუთვნილებაა, რადგან ესაა ნებისმიერ სახელმწიფოში ენობრივი სიტუაციის განმსაზღვრელი უმთავრესი ფაქტორი; სწორედ მოსახლეობის ენობრივ-ეთნიკურ თავისებურებებს უკავშირდება სახელმწიფოს მიერ (ან, ამ ქვეყნის არასრულფასოვანი სახელმწიფოებრიობის შემთხვევაში, მის მიმართ) გატარებული ენობრივი პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების არჩევის მიზეზები და შედეგები. ხოლო როგორც კი სახელმწიფოს მოსახლეობის ეთნიკურ-ენობრივ შემადგენლობას შევხებით, მაშინვე დაისმის ამ მოსახლეობის სხვადასხვა ნიშნით კლასიფიკაციის აუცილებლობის საკითხიც; მოსახლეობის უფლებრივი სტატუსის განსასაზღვრად იგი უნდა დაიყოს ძირითად და არაძირითად მოსახლეობად; ამ დაყოფას საფუძვლად უდევს თანამედროვე მიდგომა სახელმწიფოს მოქალაქეთა და არამოქალაქეთა მახასიათებლების განსაზღვრის სახით; ამ მიდგომამ, როგორც ცნობილია, დღევანდელ საერთაშორისო დოკუმენტებში ჩაანაცვლა ავტოქთონ და არაავტოქთონ მოსახლეობად ქვეყანაში მცხოვრებთა დაყოფის არცთუ შორეულ წარსულამდე მოქმედი პრინციპი. კლასიფიკაცია სხვა პრინციპებითაც შეიძლება განხორციელდეს, და უნდა ითქვას, რომ მოსახლეობის სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით დაჯგუფების ყველა შემთხვევა უთუოდ საინტერესოა. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის მთავარი ისაა, რომ კლასიფიკაციის თითქმის ყველა ტიპი ითვალისწინებს ცალკეული ჯგუფის ენობრივი კუთვნილებისა და დანარჩენ ჯგუფებთან ენობრივი მიმართების საკითხებსაც.

ეროვნული შემადგენლობა მოსახლეობის 2014 წლის აღწერის შედეგების საფუძველზე საქართველოს მოსახლეობის 86,8 პროცენტს ქართველები შეადგენენ, 6,3 პროცენტს - აზერბაიჯანელები, ხოლო 4,5 პროცენტს - სომეხი ეროვნების მოსახლეობა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყნაში მცხოვრები რაოდენობრივად პირველი ყველაზე მრავალრიცხოვანი 10 ეროვნება წარმოადგენს მთლიანი მოსახლეობის 99,6 პროცენტს.

იხ. ცხრილი

საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის განაწილება 10 ყველაზე მრავალრიცხოვანი ეროვნების მიხედვით - ეროვნებები სულ (ათასიკაცი) პროცენტული განაწილება

სულ მოსახლეობა	3 713,8	100,0
ქართველი	3 224,6	86,8
აზერბაიჯანელი	233,0	6,3
სომეხი	168,1	4,5
რუსი	26,5	0,7
ოსი	14,4	0,4
იეზიდი	12,2	0,3
უკრაინელი	6,0	0,2
ქისტი	5,7	0,2
ბერძენი	5,5	0,1
ასირიელი	2,4	0,1
სხვა	14,3	0,4
უარი პასუხზე	0,6	0,0
ეროვნება მითითებული არ არის	0,5	0,0

იმთავითვე უნდა ითქვას, რომ ჯგუფშიდა და ჯგუფთაშორისი ენობრივი კონტაქტები და ენობრივი კომპეტენცია მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ყოველი ჯგუფის სოციალურ-კულტურულ მდგომარეობასა და ქვეყნის სამოქალაქო საზოგადოებაში მისი ინტეგრირების ხარისხს, ხოლო საზოგადოებრივი ინტეგრაცია მშვიდობიანი სამოქალაქო ცხოვრების პირობა გახლავთ.

სხვადასხვა სახელმწიფოს მკვიდრ და არამკვიდრ მცხოვრებთა სოციალურ-ეკონომიკურ ინტერესთა რეგულაციის სხვადასხვაგვარი ისტორიული გამოცდილება დაუგროვდა, ამ გამოცდილებას კონკრეტული ქვეყნის (სახელმწიფოს) გეოპოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული გარემო განსაზღვრავდა და ამიტომ, რამდენად მსგავსიც არ უნდა იყოს ამა თუ იმ ისტორიული მომენტისათვის ზოგიერთი ქვეყნის ვითარება, მათი სახელმწიფოებრივი მოწყობის ავტომატური კოპირება გამართლებული ვერ იქნება.

საქართველოს გეოპოლიტიკური ხვედრი დიდად განაპირობებდა ჩვენში სხვადასხვა ეთნოსის შემოდინებასა და დასახლებას. საქართველოს სამეფო-სამთავროთა მესვეურებს, შეძლებისდაგვარად, გათვალისწინებული ჰქონდათ მოსახლეობის შიდა და გარემიგრაციათა შესაძლო გავლენა მკვიდრი მოსახლეობის ცხოვრების პირობებსა და იდენტობაზე, და მთელი რიგი ღონისძიებებით უზრუნველყოფდნენ ერთი მხრივ მოსულთა ინტეგრირებას სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში, ხოლო მეორე მხრივ, ქართველთა ეროვნული თვითმყოფადობის შესანარჩუნებლად საჭირო იდეოლოგიურ თუ კულტურულ პოლიტიკას. ამ საქმეში ქართული ენის სახელმწიფოებრივი ფუნქციონირების დაცვას ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეკავა.

დღევანდელი ტერმინებით რომ ვთქვათ, ტოლერანტიზმი და ლიბერალიზმი სხვათა რელიგიებისა და ეთნიკურ-კულტურული ღირებულებების მიმართ, რომელსაც ვაკვირდებით საქართველოს ისტორიულ წარსულში (სინაგოგა და მეჩეთი თბილისში, დავით მეოთხისეული ბრძანება ღორის დაკვლის თაობაზე და ა.შ.), არა მხოლოდ უცხოთა მიმართ ქართველთათვის დამახასიათებელი სტუმარმასპინძლობისა და კეთილგანწყობის გამოვლინებაა, არამედ პრაგმატიკაც, რადგან ქართველთა გენეტიკური და კულტურული იდენტობის შესანარჩუნებლად სხვათა განსხვავებულობის შენარჩუნებასაც ჰქონდა მნიშვნელობა. ხოლო რაც შეეხება კომუნიკაციას, დამხვდურთა, ავტოქთონი მოსახლეობის, ენა - ქართული ენა, როგორც სახელმწიფოებრივი ფუნქციონირებისათვის ყველაზე შესაფერისი და მორგებული ენა, ყველას მიერ აღიქმებოდა, როგორც ამ სახელმწიფოში (და არა მარტო) წარმატებული ცხოვრების გარანტია. შესაბამისად, განსხვავებული რელიგიური ან კულტურული მახასიათებლები არავის უშლიდა ხელს საქართველოში წარმატებულ ცხოვრებაში, რამდენადაც ენობრივი ბარიერი არ არსებობდა. მთელ კავკასიაში პოლიტიკურ-ეკონომიკურად აქტიურ პირთა მიერ ქართულ ენის საყოველთაო ცოდნაზე მიუთითებს არაერთი ისტორიული წყარო, ამ თემაზე საგანგებოდ მსჯელობს ვახუშტი ბაგრატიონიც, თავის “ახალ ქართლის ცხოვრებაში“.

1801 წლიდან რუსეთი საქართველოს ანექსია-ოკუპაციის შემდეგ ქვეყნის სამეფო ხელისუფლებას აუქმებს და ამ ახლად დაპყრობილ ტერიტორიაზე იწყებს ცარიზმისათვის უკვე კარგად

ცნობილსა და აპრობირებულ პოლიტიკას მოსახლეობის დემოგრაფიული სურათის ცვლით ენობრივი სიტუაციის ცვლისა და დაპყრობილი ტერიტორიის მცხოვრებთა (აწ უკვე მიგრანტთა ჯგუფებით გაჯერებულის) რუსიფიკაციის მიმართულებით. კოლონიზებული ტერიტორიის მცხოვრებლები, ცხადია, ფიზიკურად წინააღმდეგობას ვერ უწევენ (მიუხედავად არაერთი მცდელობისა) დამპყრობელს, ხოლო იდეურად, თუმცა კი გრძობენ მეტროპოლიის შორს გამიზნული მოქმედებების სახიფათო პერსპექტივას, მაინც აყოვნებენ¹⁴⁹ თუნდაც არაორგანიზებულ წინააღმდეგობას, რომელიც საპასუხო თავდაცვითი პოლიტიკის დაგეგმვისათვის დაგვიანებულია, და მხოლოდ სიტუაციურ თავდაცვაზეა აგებული. მეოცე საუკუნეს ახალი რეალობა მოაქვს, რომელშიც სახელმწიფო საზღვარი მხოლოდ ახლადწარმოქმნილ საბჭოთა კავშირსა აქვს, ხოლო რესპუბლიკების მოსახლეობა “მუდმივ მოძრაობაშია” “სახელმწიფო ხუთწლედების”, “ყამირის გატეხვის”, “ბამის მშენებლობის”, “გრანდიოზული კაშხლებისა და” ატომური სადგურების მშენებლობის სახელით. ამ პერიოდში იქმნება ხელოვნური ენობრივი კოლონიები, სადაც არერთგვაროვანი ენობრივი კომპეტენციის მქონე მოსახლეობის მიერ ენა-კოინეს არჩევანი, ბუნებრივია, სახელმწიფოებრივი ენობრივი პოლიტიკის მიხედვით ხორციელდება, სათანადო ენობრივი სიტუაციაც ხომ იმ მიზნით მომზადდა, რომ “არჩევანი” რუსულ ენაზე გაკეთებულიყო; ნებისმიერი სხვა “მოძრაობა” სახელმწიფო პოლიტიკასთან (არა მხოლოდ ენობრივთან) შეჯახებას ნიშნავდა (ხოლო სსრკ სახელმწიფო კურსი უმკაცრესი რეჟიმისა და რეპრესიების ვითარებაში რომ ვითარდებოდა, საყოველთაოდაა ცნობილი). დღეს ამ პერიოდის გახსენება იმიტომ დაგვჭირდა, რომ გვსურს თანამედროვე ენობრივი სიტუაციის შეფასებისას ძველი გამოცდილება გამოვიყენოთ და ენობრივი დაგეგმვის თანამედროვე გამოვლინებაში “დავიწყებული ძველი” ვიცნოთ და შევაფასოთ.

1990-იანი წლებიდან, ავად თუ კარგად, საქართველო დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გადაიქცა. 1991 წლის იანვრიდან კა-

¹⁴⁹ ეს უენიშვნა მეოცე საუკუნის კოლონიზებული საბჭოთა რესპუბლიკის ხელისუფლებებს ეხება, რომლებიც თითქმის მექანიკურად იმეორებენ მოსკოვის დირექტივებს ნაციონალურ პოლიტიკაში. რაც შეეხება მეცხრამეტე საუკუნეს, განმანათლებლების წყალობით იმპერიის ანტიქართული პოლიტიკა თავიდან ბოლომდე მხილებული მაინც იყო.

ნონიერი ხელისუფლების პუტჩით დამხობის გზით საქართველოს პატრონობის “დამჩემებელმა“ ხელისუფლებამ სხვა კურსებთან ერთად ახალი ენობრივი პროექტ(ებ)ი წამოიწყო; და თუმცა ეს პროექტი, ხელისუფლებათა ცვლის შესაბამისად, ნაწილობრივ განახლდებოდა ხოლმე, ძირითადი ხაზი თითქმის არ იცვლებოდა; და რამდენადაც “პროექტის დასაწყისიდან“ თითქმის 30 წელია გასული, ვფიქრობთ, უკვე შეიძლება ზოგი შედეგის დანახვა და იმის გადაწყვეტა, ამ წლებში საქართველოში განხორციელებული ენობრივი პოლიტიკა და მის შედეგად შექმნილი ენობრივი სიტუაცია კანონზომიერია, შემთხვევითი შედეგების მქონეა, თუ კარგად გააზრებული გეგმის საფუძველზეა მიღწეული.

მივყვეთ თანმიმდევრულად. კრიტერიუმები, რომლითაც უნდა ვიხელმძღვანელოთ ენობრივი სიტუაციის შეფასებისას, შემდეგია:

რას უნდა ესწრაფოდეს სახელმწიფო ენობრივი პოლიტიკის გატარებისას?

- საკონსტიტუციო მოთხოვნათა დაკმაყოფილებას (მათ შორის, ჩვენს კონტექსტში, ადამიანის უფლებებისა და სახელმწიფო ენის უფლებების ჰარმონიზაციას);

- სამოქალაქო საზოგადოების კონსოლიდაცია-ინტეგრაციას;

- სატიტულო ეთნოსის (და მასთან თანაცხოვრების მოწადინებისმიერი მოქალაქის) უნიკალურობის, სახელმწიფოებრივი დაცულობის განცდის, ეროვნულ-ენობრივ-კულტურული თვითშეგნების შენარჩუნებას (რამდენადაც ეს სახელმწიფო ამ ეროვნული კოლექტივის ერთადერთი სახლია);

- ტრადიციული ფასეულობების, მათ შორის სახელმწიფო ენის, შესწავლა-პოპულარიზაციას (რამდენადაც ნებისმიერი მოქალაქე თავის მოვალეობად აღიარებს თვისი ქვეყნის (სახელმწიფოს) უსაფრთხოების, ეკონომიკისა და კულტურის აღმშენებლობაში მონაწილეობას;

- თაობათა აღზრდას კონკრეტული სახელმწიფოს სიყვარულის, მის ბედ-იღბალზე პასუხისმგებლობის აღების, თანამოქალაქეებზე ზრუნვის მოვალეობის შეგნებით (ცხადია, დანარჩენი მსოფლიოს საყოველთაო მშვიდობისა და ტოლერანტობის კონტექსტში);

- საგანმანათლებლო პოლიტიკის იმგვარად წარმართვას, რომ გათვალისწინებული იყოს ამ სახელმწიფოს ისტორიულ მონაპოვართა, ტერიტორიის, კულტურის დაცვის გზები, სხვა სახელმწიფოებთან ურთიერთობათა განჭვრეტის გზით ენობრივ-კულ-

ტურული პარტნიორობის შესაძლო პერსპექტივების წარმოჩენა, და ამის შესაბამისად, მეორე-მესამე ენების სწავლების დაგეგმარება;

- კომუნისტური რეჟიმისაგან დატოვებული მძიმე მემკვიდრეობის - რუსიფიკირებული ან წარმოშობის ენის მიხედვით მონოლინგვური მარგინალიზებული ენობრივ-ეთნიკური ჯგუფების შემობრუნებას სახელმწიფოს მშენებლობისაკენ და მათ ენობრივ ინტეგრაციას სახელმწიფოს მთლიან ორგანიზმში;

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ საქართველოში ამჟამინდელი ვითარების განმაპირობებელი ენობრივი სიტუაციის მომზადება რუსეთის ჯერ ცარისტულმა და შემდეგ კომუნისტურმა იმპერიებმა მაშინ დაიწყეს, როდესაც საერთაშორისო პოლიტიკა ოფიციალურად ნაკლებად ერეოდა სხვა სახელმწიფოთა შიდა-მოწყობის იმ თავისებურებებში, რომელიც ადამიანის უფლებების დაცვას უკავშირდებოდა. ეს კი ხელ-ფეხს უხსნიდა იმ ქვეყნებს, რომელთაც ამა თუ იმ სოციალური არგუმენტით “შეფუთული” მიგრაციებით საკუთარ კოლონიებში დემოგრაფიული სურათის შეცვლა სურდათ. ასე იქმნებოდა საქართველოში ის ენობრივ-ეთნიკური სიტუაცია, რომელმაც ე.წ. კონფლიქტური კერები მოამზადა და შემდგომში, იმპერიის საჭიროებისამებრ, აამოქმედა კიდევ. ასე გაჩნდა საქართველოში ავტონომიათა შექმნის ილუზიური მოტივაცია; შერეულ მოსახლეობაში რუსული სკოლების გახსნის საჭიროების მტკიცების “საფუძველი”, სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობისა და სამოქალაქო საზოგადოებაში სხვადასხვა დროს მოხვედრილობის გამო ერთმანეთისაგან გაუცხოების ხელოვნური პირობები და ამ გაუცხოებული საზოგადოების სოციალურ დაპირისპირებებში ჩათრევის შესაძლებლობა.

დავიწყებთ იმით, რომ ჩამოვთვლით იმ ტერმინებს, რომლითაც არასახელმწიფო ენის წარმომადგენლები მოიხსენიებიან ლინგვისტურ და პოლიტიკურ ლიტერატურაში.

- ენობრივ-ეთნიკური ჯგუფები
- ენობრივი კოლექტივი
- ენობრივ-ეთნიკური დიასპორა
- ენობრივი უმცირესობა

ჩვენს მიზანს არც რომელიმე ლექსიკონთან დავა წარმოადგენს, და არც ამა თუ იმ საერთაშორისო ხელშეკრულებასთან

კამათი. ჩვენ ვესწრაფვით საქართველოში მცხოვრები არაქართულენოვანი საზოგადოების, სამოქალაქო საზოგადოების თავისებურებათა მხოლოდ “შიგნიდან” დათვალიერებას, და ამ ტერმინთა ოფიციალურად გავრცელებულ მნიშვნელობასთან მათ მისადაგებას. შევეცდებით განვმარტოთ ეს პოზიცია:

ენობრივი უმცირესობა, როგორც სინტაგმა ორი კომპონენტისაგან შედგება: აქედან საკვანძო სიტყვად სწორედ უმცირესობა დაჩნდება, და სწორედ ამ სიტყვასთანაა დაკავშირებული ყველა პოლიტიკური და იურიდიული ინსინუაცია, რომელსაც შეიძლება შევხვდეთ;

“უმცირესობის“ უამრავი განმარტებიდან ყველაზე გაზიარებული ნაწილი ისაა, რომელშიც საუბარია სახელმწიფოს მოსახლეობის დანარჩენ ნაწილთან შედარებით რიცხობრივად მცირე ჯგუფზე, რომელსაც აქვს სხვებისაგან განსხვავებული ეთნიკური, რელიგიური ან ენობრივი თავისებურებები, რაც თავად ამ ჯგუფის კონსოლიდაციის პირობაა; თუმცა “უმცირესობა“ ყოველთვის არ ნიშნავს რაოდენობრივ სიმცირეს, მაგრამ ყოველთვის (თითქმის) ივარაუდება, რომ ეს ჯგუფები უფლებრივად ჩამორჩება დომინირებულ მოსახლეობას.

ზოგი თვალსაზრისით, დედამიწაზე 6000-ზე მეტი ენაა, და მხოლოდ 200 სუვერენული სახელმწიფო; შესაბამისად, “ენათა უმრავლესობა“ ამ სახელმწიფოებშია განაწილებული, “უმცირესობას წარმოადგენს და მუდმივად იბრძვის ავტონომიისა და ხმის უფლებისათვის“¹⁵⁰.

როგორც მიუთითებენ, თვითგამორკვევისადმი უმცირესობათა სწრაფვამ იმატა 1960-იანი წლებიდან, როდესაც კოლონიური იმპერიების საბოლოო რღვევა მოხდა, ხოლო გათავისუფლებული ქვეყნები, როგორც გარკვეული დროით ახლადწარმოქმნილი სახელმწიფოებრივი სისტემის დამოუკიდებლად მართვის გამოცდილების არმქონენი, მოუმზადებელნი შეხვდნენ ენობრივი პოლიტიკის წინაშე გაჩენილ (ან კოლონიალიზმის პერიოდში თავ-

150

[Бахтин Н. Б. Головки Е. В.. Социоллингвистика и социология языка: Учебное пособие. — СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия»; Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге. 2004. — 336 с., 2004](#)

სმოხვეულ) გამოწვევებს;¹⁵¹ ენობრივი უმცირესობის საკითხი უშუალოდაა გადაბმული ეთნიკური უმცირესობის თემასთან.

ეთნიკური უმცირესობა არის მოქალაქეთა ჯგუფი, რომელიც რიცხობრივად ჩამორჩება სახელმწიფოს ძირითად მოსახლეობას და ატარებს ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ განსხვავებებს დანარჩენი მოსახლეობისაგან, და ავლენს სოლიდარობას სურვილში, რომ შეინარჩუნოს თავისი კულტურული თავისებურებანი და ჯგუფური ღირებულება. რიგ სოციალურ-პოლიტიკურ სიტუაციაში გამოყოფენ რასობრივ, რელიგიურ ან ენობრივ უმცირესობებს. ტერმინი ეთნიკური უმცირესობა მსგავსია ტერმინისა ნაციონალური უმცირესობა ანუ ეროვნული უმცირესობა, რომელიც უფრო გავრცელებულია აღმ. ევროპაში და ყოფილ სსრკ-ში, სადაც ეროვნულ უმცირესობად მიიჩნევა ჯგუფი, რომელიც თავს მიაკუთვნებს ეთნიკურ ერს, მაგრამ ცხოვრობს ძირითადი თვითგანსაზღვრის ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ. “უცხოთა“ პრობლემა სახელმწიფოთა ფორმირების პერიოდიდან იჩენს თავს, მას შემდეგ, რაც სახელმწიფო საზღვრების, კანონებისა და სახელმწიფოებრიობის სხვადასხვა ატრიბუტიკის გამოკვეთა დაიწყო, და გამძაფრდა მეოცე საუკუნეში, როდესაც გაძლიერდა მცირე ჯგუფების ეთნიკური თვითშეგნება მიგრაციების, უფლებათა დაცვისა და დემოკრატიზაციის სხვა პროცესების გამო ან ფონზე.

1992 წელს დაარსდა ეროვნულ უმცირესობათა საქმეების უმაღლესი კომისრის ინსტიტუტი, რომლის მიზანიც არის უმცირესობათა უფლებების და მათთან დაკავშირებული კონფლიქტების თავიდან არიდება. და თუმცა ყველა ოფიციალურ დოკუმენტში ხაზგასმულია, რომ უმცირესობათა ნაციონალური უფლებები მთავრდება იქ, სადაც შეიძლება სახელმწიფოს სუვერენულ და ერთიანობის ინტერესებს ეხებოდეს საქმე;

მსოფლიო პრაქტიკის მიხედვით, თითქმის ყველა გახანგრძლივებული კონფლიქტი, ბოლოს ავტონომიზაციის იდეამდე მიდის, და პრაქტიკულად არ სახელდება მაგალითები, როდესაც საერთაშორისო მექანიზმებმა ამ საფრთხეთა საბოლოოდ აღკვეთა შეძლო. ამიტომაც ხშირად მიუთითებენ, რომ “უმცირესობა“

¹⁵¹ 1939 წლიდან 1980-იან წლებამდე სუვრენულ სახელმწიფოთა რიცხვმა 50-დან 200-ს მიაღწია.

ეს უფრო მდგომარეობა და დამცრობილი სტატუსის შეგრძნებაა, ვიდრე, რაოდენობა. ანუ ეს უფრო აქსიოლოგიური კატეგორიაა, ვიდრე სტატისტიკური. ამ მდგომარეობის (ან შეგრძნების ხელოვნურად სტიმულირებაც რომ შეიძლება, ამის მაგალითი ბევრია, განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, და ჩვენს შემთხვევაში, საქართველოში).

სპეციალისტები აღიარებენ, რომ ტერმინი “ენობრივი უმცირესობა” სხვადასხვა ტიპის ჯგუფებს აერთიანებს მაგ., გერმანულენოვანი უმცირესობა პოლონეთსა და აშშ-ში სრულიად განსხვავებული.¹⁵²

რამდენადაც ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ტერმინოლოგიური ნიუანსები სხვადასხვა ტიპის პოლიტიკურ კამათში ჩართვას იწვევენ, შემოვიფარგლეთ სოციალურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით ნაკლებად მტკივნეული ტერმინით — “არავტოქთონი მოსახლეობა”, ამ ტერმინით, ვფიქრობთ, ხერხდება კონკრეტული ჯგუფებისთვის, მოქალაქეობის სტატუსის მიუხედავად, დამახასიათებელი განსხვავებული ინტერესებისა და მონაცემების მიზეზზე მინიშნება. ანუ ვცდილობთ, გამოვხატოთ ქართულის, როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის მიმართ ამ მოსახლეობის ნაირგვარი დამოკიდებულების უმთავრესი მიზეზი - ისინი საქართველოში ცხოვრების (ხშირად ხანგრძლივად), მიუხედავად ქართულენოვნები არ არიან (ანუ მათი გაქართველება არავის უცდია).

	ეროვნების მიხედვით			შშ-ში მშობლიურად თვლიდა თავის ენას		
	1970	1979	1989	1970	1979	1989
საქართვე.						
შულ	4686358	4993182	5400841	94,3	94,9	95,7
ქართველი	3130741	3433011	3787393	99,4	99,5	99,7
აფხაზი	79449	85285	95853	97,2	96,1	96,4
ჟსი	150185	160497	164055	79,1	80,1	76,7
რუსი	396694	371608	341172	99,4	99,2	98,7
უკრაინელი	49622	45036	52443	59,0	52,7	53,4

¹⁵² ჯ. ფიშმანის კვლევებმა გამოავლინა, რომ აშშ-ში არის 6553 სკოლა, რომლებშიც უმცირესობათა ენებს ასწავლიან, 1031 სხვადასხვა ბეჭდური გამოცემაა, 2590 რადიო და ტელეპროგრამა და 13 638 ეთნიკური რელიგიური ორგანიზაცია, რომლებიც უმცირესობათა ენებს იყენებენ. და თუმცა აშშ, თავისი ტერიტორიისა და მოსახლეობის სიმრავლის მასშტაბებით ასე თუ ისე ერევა ამ სიტუაციის მართვას, მაინც კატეგორიულია ინგლისურის, როგორც სახელმწიფო ენის უმაღლესი უფლებების დაცვაში.

ბელორუსი	6149	5702	8595	50,2	51,2	54,2
აზერბაიჯანელი	217758	255678	307556	97,6	98,0	97,7
სომეხი	452309	448000	437211	84,8	83,3	85,0
თათარი	5551	5089	4099	70,0	66,7	59,3
ებრაელი	44907	20324	10481	5,9	9,3	13,4
ქართველბრაელი	10475	7974	14314	96,9	94,3	95,1
ასირიელი	5617	5286	6206	64,6	66,1	53,7
ბერძენი	89246	95105	100324	40,2	40,7	57,0
ქურთი	20690	25688	33331	79,0	75,2	74,7

და თუმცა ამ ცხრილში წარმოდგენილი ვითარებიდან უკვე 30 წელია გასული, ევროსაბჭოს ანალიტიკოსთა დასკვნით, “საქართველოში ეროვნული უმცირესობების მარგინალიზაცია მძაფრდება“ (2016 წლის მონაცემებით); ანგარიშში ნათქვამია, რომ მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს 300 სკოლაში სწავლება მიმდინარეობს უმცირესობათა ენებზე, ამ სკოლებში განათლების ხარისხის დონე საშუალოზე დაბალია. უმცირესობებს აქვთ ენობრივი ბარიერები, რაც იწვევს მათი ეროვნული იდენტობისა და კულტურის მარგინალიზებას და ისინი არ არიან ჩართული საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

გაეროს წესდება არ ხმარობს ტერმინს - “ეროვნული უმცირესობა“ მაგრამ ქმნის მათი დაცვის რეალურ გარანტიებს. საერთაშორისო ფაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა შესახებ აღიარებს იმ ინდივიდთა უფლებებს, რომლებიც ეთნიკურ, რელიგიურ და ენობრივ ჯგუფებს მიეკუთვნებიან“, შექმნან ფართო ავტონომია. შემდგომ დადგინდა, რომ ამ ჯგუფებს არ შეიძლება ჰქონდეთ იმ სახელმწიფოდან გამოყოფის პრეტენზია, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ, ანუ მათზე არ ვრცელდება ხალხთა თვითგამორკვევის უფლება (იხ. ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და თვითგამორკვევის უფლება). ზოგადად ამ ჯგუფთა ყველა კატეგორია “ეროვნულ უმცირესობათა“ ტერმინში ერთიანდება, მიუხედავად იმისა, ასეთი ჯგუფი სხვა სახელმწიფოში მცხოვრები ხალხის მცირედი ნაწილია (მაგ.: რუმინეთში - უნგრელები, საქართველოში - სომხები, აზერბაიჯანელები, რუსები, ბერძენები და სხვ., ესტონეთში - რუსები), თუ - უმცირესობაში მყოფი ძირძველი მოსახლეობა. თავისთავად ცხადია, მათ არ გა-

აჩნიათ გამოყოფის უფლება იმ სახელმწიფოს თანხმობის გარეშე, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ (იხ.: სეპარატიზმი, ირედენტისმი).¹⁵³ დასრულებული სახით ეუ-თა სტატუსი ჩამოყალიბდა გაეროს 1992 წლის “დეკლარაციაში იმ პირთა უფლებების შესახებ, რომლებიც ეროვნულ თუ ეთნიკურ, რელიგიურ თუ ენობრივ უმცირესობებს მიეკუთვნებიან“. - დეკლარაციის მიხედვით, მათ უნდა მიეცეთ უფლება, თავისუფლად ეზიარონ თავიანთ კულტურას, რელიგიას, გამოიყენონ თავიანთი ენა საჯარო და პირად ცხოვრებაში, აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა ქვეყნის კულტურულ, რელიგიურ, საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ თუ სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში, სახელმწიფოს ცენტრალური თუ ადგილობრივი ორგანოების იმ გადაწყვეტილებათა მიღებაში, რომლებიც ეხება უმცირესობის ბედს; იმ რეგიონში, სადაც ისინი ცხოვრობენ, უმცირესობათა წევრები უფლებამოსილნი არიან, ურთიერთობა დაამყარონ ამავე ჯგუფის სხვა წევრებთან ან სხვა უმცირესობებთან, ამ უმცირესობის მონათესავე პირებთან, რომლებიც საზღვარგარეთ ცხოვრობენ (1-ლი - მე-3 მუხ.). საჭიროებისამებრ, სახელმწიფოები იღებენ ზომებს, რათა კანონის წინაშე სრული თანასწორობის საფუძველზე უზრუნველყონ უმცირესობათა ყოველი წარმომადგენლისათვის ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა რელიზაცია; უქმნიან მათ ხელსაყრელ პირობებს, რათა საშუალება მისცენ, გამოამჟღავნონ თავიანთი თავისებურებანი, განავითარონ თავიანთი კულტურა, ენა, რელიგია, ტრადიციები და ჩვეულებანი, თუ მათი კონკრეტული საქმიანობა არ ეწინააღმდეგება ქვეყნის ეროვნულ კანონმდებლობასა და საერთაშორისო სამართალს; აღნიშნულ პირებს, შეძლებისდაგვარად, საშუალება მისცენ, შეისწავლონ თავიანთი მშობლიური ენა და მიიღონ განათლება ამ ენაზე; თუმცა საერთაშორისო დოკუმენტები იმასაც აღნიშნავენ, რომ სახელმწიფოს კონსტიტუცია და სამოქალაქო მშვიდობის დაცვა აუცილებლად მოითხოვს სამოქალაქო საზოგადოების ერთიანობას, რაც მიიღება მთელი სამოქალაქო სპექტრის საერთო საკომუნიკაციო ენის, ქვეყნის კანონმდებლობისადმი მორჩილებისა და საერთო აღმშენებლობით პროცესებში თანაბარი მონაწილეობის სურვილითა და უფლებით.

¹⁵³ თუ, ცხადია, სახელმწიფოს (მისი სისუსტის შემთხვევაში) გარედან არ აიძულებენ, დათანხმდეს ამგვარ გამოყოფას .

რამდენად მიღწევადია ამგვარი ერთიანობა იმ ვითარებაში, როდესაც სახელმწიფოს საერთაშორისო ორგანიზაციები უმცირესობათა უფლებების შელახვად უთვლიან თავისი მოქალაქეებისათვის სახელმწიფო ენის ფლობის მოთხოვნას?

ერთიც უნდა ითქვას: ამ ფონზე სრულიად წახალისებულია ინგლისური ენის, როგორც კონინეს სწავლება და ყველა სახელმწიფო სტრუქტურაში მუშაობის, განათლების სხვადასხვა საფეხურზე სწავლის უფლებებისათვის ინგლისურის ამა თუ იმ ხარისხში (ძირითადად მაღალში) შესწავლის მოთხოვნა.

ამასთანავე, ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებისა და საყოველთაო მოხმარების უზრუნველყოფის ღონისძიებები აშკარად გაწეულია დროში (ნებისთ თუ უნებლიეთ) და ჩამორჩება იმ ტემპს, რომლითაც ინგლისურის (მართალია, ელემენტარული დონის) შემოსვლა ხდება საქართველოში ამ ბოლო დროს გაჩენილი უამრავი უცხოელის საკომუნიკაციო ენის (ასევე არცთუ მაღალი დონის) ინგლისურის სახით. ეს კი იძლევა უახლოესი მომავლის განჭვრეტის საშუალებას, კერძოდ, უცხოელების (მათ შორის, საქართველოში დასაქმებისა და ცხოვრების მოწადინე ნაწილის) მიერ ქართულის ათვისების საჭიროება არ გაჩნდება, რადგან მათ ადგილობრივი ენობრივი პოლიტიკა უკვე უმზადებს ინგლისურენოვანი კომუნიკაციის სავალდებულო მინიმუმზე მომზადებულ გარემოს: ორენოვანი წარწერების, ინფრასტრუქტურების წარმომადგენელ ინგლისურის მცოდნე კონტინგენტს¹⁵⁴ საგანმანათლებლო სისტემაში ინგლისურის ფუნქციური სარბიელის გაფართოების სახით და ა.შ. ჩვენ ჯერ კიდევ 2005 წელს გამოცემულ ჩვენს მონოგრაფიაში მივუთითებდით, რომ: “მიგრაციული და სოციალური სამსახურები ორი მიმართულებით განიხილავენ “გარედან მოსულთა“ “მიმღებ“ ქვეყანასთან ურთიერთობის საკითხს: 1. რა ღონისძიებები უნდა გატარდეს დამხვდურ გარემოში “მოსულთა“

¹⁵⁴ რაც შეეხება ინგლისურის ცოდნის ხარისხს, ეს საკითხი კიდევ ერთი არასასიამოვნო პროგნოზის გაკეთების საშუალებას იძლევა: ინგლისური ენის შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე ამოქმედების შემთხვევაში (და ამის ნიშნები, როგორც აღვნიშნეთ, უკვე ჩანს, მოსალოდნელია მკვიდრი მოსახლეობის ენობრივი დისკრიმინაცია, რადგან მისთვის ინგლისურის ცოდნა ვერასოდეს გახდება იმ ხარისხისა, როგორიც უცხოეთიდან შემოდინებული მოსახლეობისთვის (მით უფრო, ვის ქვეყანაშიც ინგლისური სახელმწიფო ენაა).

უკეთ ინტეგრირებისათვის; 2. რა ღონისძიებები უნდა გატარდეს “წარმომგზავნ ქვეყანასთან “მოსულთა“ კავშირის შესანარჩუნებლად და ამ მოსახლეობის სამშობლოში დაბრუნების სტიმულირებისათვის.

ორივე ეს პროგრამა (ერთი შეხედვით, ურთიერთგამომრიცხავი) სრულიად ჰუმანური და პრაქტიკული მოსაზრებებითაა ნაკარნახევი. პირველ შემთხვევაში საუბარია იმ მოსახლეობაზე, რომელმაც ახალი სამშობლო აირჩია და მასში ინტეგრირების სწრაფსა და რაციონალურ გზებს ეძებს, მეორე შემთხვევაში კი საქმე ეხება იმ ადამიანებს, რომლებმაც ამა თუ იმ მიზეზით (ეკონომიკური, პოლიტიკური, ეკოლოგიური და სხვ.) დროებით დატოვეს სამშობლო და ოდესმე უკან დაბრუნებას გეგმავენ (თვითონ ან შემდგომი თაობა), ასეთ შემთხვევაში მათთვის მნიშვნელოვანია საკუთარ ფესვებთან კავშირის შენარჩუნება.

ორივე შემთხვევაში გასათვალისწინებელია (და მოწინავე ქვეყნებში არის კიდევ გათვალისწინებული) “მიმღები“ ქვეყნის ინტერესები: რა სიხშირით და რა რაოდენობით ემიგრანტის მიღება, დაბინავება, დასაქმება და კულტურული ათვისება შეუძლია “მიმღებ“ ქვეყანას, რომლის ამოცანა ასეთ შემთხვევაში საკუთარი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული წონასწორობის შენარჩუნებაა. და ამასთან, რა საშუალებებს ფლობს ცალკეული ქვეყანა (დღევანდელი გლობალური საკანონმდებლო სისტემის მოქმედების ვითარებაში) შიდასახელმწიფოებრივი მოწყობის ინტერესებისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოსაყვანად “მოსული“ მოსახლეობის განსახლების, ენობრივი უფლებებისა და ამის საფუძველზე სოციალური აქტივობის დასარეგულირებლად. ეს ურთულესი საკითხები თანამედროვე მსოფლიოსთვის დამახასიათებელი საკითხებია და მათზე პასუხები, ცხადია, მარტო წარსულის გამოცდილებით ვერ მოიძებნება.

როგორც აღვნიშნეთ, საქართველო დღეს ქვეყნის ტერიტორიიდან მოსახლეობის გადინების მდგომარეობაშია, მაგრამ დღესაც მის ტერიტორიაზე არიან ეთნიკური და ენობრივი დიასპორების წარმომადგენლები, რომელთა ქვეყანაში ინტეგრირების ხარისხი განსასაზღვრია და გასარკვევია მათი სახელმწიფოებრივი ორიენტაცია, რათა უკეთ მოხერხდეს ამ მოსახლეობისათვის დასახლებული ორი პროგრამიდან შესაბამისის მისაღება

და ამ მიმართულებით სპეციალური პროგრამების ამოქმედება. ამასთან, საქართველოს განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური მდგომარეობის გამო დაბეჭდვით შეგვიძლია ვივარაუდოთ უახლოეს მომავალში იმიგრაციული პროცესების გააქტიურება, რასაც ქვეყანა მომზადებული უნდა შეხვდეს.

ენობრივი კომპეტენციის საკითხი კი ერთ-ერთი წამყვანი საკითხია იმიგრაციის პრობლემატიკაში, და უნდა ითქვას, რომ ყველაზე მწვავეც.¹⁵⁵

დღევანდელ სამეცნიერო, და მეტადრე პოლიტიკურ ლიტერატურაში აქტიურად გამოიყენება რამდენიმე ტერმინი, რომელთა შინაარსის გააზრება აუცილებელია სახელმწიფოში სამოქალაქო ინტეგრაციის ენობრივი ასპექტის წარმატებული მართვისათვის.¹⁵⁶

მუდმივი მოსახლეობა მოსახლეობის ძირითადი კატეგორიაა, რომელიც მოიცავს ადამიანთა ერთობლიობას, რომლისთვისაც მოცემული დასახლებული პუნქტი ან ტერიტორია მოცემული დროისათვის წარმოადგენს ჩვეულებრივი ბინადრობის ადგილს. მუდმივი მოსახლეობა აღირიცხება მოსახლეობის აღწერებისას XIX საუკუნის შუა პერიოდიდან დაწყებული. მუდმივი ბინადრობის განსაზღვრის კრიტერიუმები იცვლებოდა დროთა განმავლობაში და განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით.

ფაქტობრივი მოსახლეობა მოსახლეობის ძირითადი კატეგორიაა, რომელიც მოიცავს ადამიანთა ერთობლიობას, რომელიც აღწერის მომენტში იმყოფება მოცემულ დასახლებულ პუნქტში ან მოცემულ ტერიტორიაზე. ფაქტობრივი მოსახლეობა აღირიცხება მოსახლეობის აღწერებისას ა. კეტლეს მიერ ბელგიაში 1846 წელს ჩატარებული აღწერიდან მოყოლებული. ქართულ სპეციალურ ლიტერატურაში ფაქტობრივი მოსახლეობის ნაცვლად ხშირად არასწორად გამოიყენება ტერმინი “სახეზე მყოფი მოსახლეობა“.

¹⁵⁵ მანანა ტაბიძე, ენობრივი სიტუაცია საქართველოში და ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხები თბილისი, გამომცემლობა ქართული ენა“, თბილისი, 2005, მონოგრაფია. 275 გვ.

¹⁵⁶ Демографический энциклопедический словарь. М., 1985, с. 122; Народонаселение. Энциклопедический словарь. М., 1994, с. 123; Демографическая энциклопедия. М., 2013, с. 246; დემოგრაფიის მოკლე ენციკლოპედიური ლექსიკონი. შემდგენელი გ. წულაძე. მესამე გამოცემა გადამუშავებული და დამატებული. UNFPA. თბილისი, 2012

იურიდიული მოსახლეობა მოსახლეობის კატეგორიაა, რომელიც აერთიანებს მოცემულ დასახლებულ პუნქტთან რეგისტრაციის ამა თუ იმ წესით დაკავშირებულ ადამიანებს (მაგ. ჩაწერით). იურიდიული მოსახლეობა არ არის მუდმივი და ფაქტობრივი მოსახლეობის შესატყვისი, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ორი კატეგორია გამოიყოფა ადამიანთა ბინადრობის ფაქტობრივი ხასიათის საფუძველზე და არა მისი ადმინისტრაციული გაფორმების მიხედვით.

მოსახლეობა ჩაკეტილი (დახურული) ეს არის მოსახლეობა, რომლის საერთო რაოდენობა და ასაკობრივ-სქესობრივი შემადგენლობა იცვლება მხოლოდ მოსახლეობის აღწარმოების პროცესის (ე.ი. შობადობისა და მოკვდაობის ურთიერთქმედების) შედეგად და არ განიცდის მიგრაციის გავლენას.

მოსახლეობა ღია ეს არის მოსახლეობა, რომლის საერთო და ასაკობრივ-სქესობრივი შემადგენლობა იცვლება არა მარტო მოსახლეობის აღწარმოების პროცესის, არამედ მიგრაციის გავლენითაც, რომელიც განიხილება მოსახლეობის რაოდენობის შევსების (კლების) წყაროდ.

ჩვენ შევეცადეთ, გვეჩვენებინა საკითხის სიმწვავე და ამ მიმართულებით თეორიული და პრაქტიკული მუშაობის საჭიროება. ქვეყნის ხელისუფლებას თავისი მოსახლეობის თვითმყობადობის მოფრთხილება ევალება და არა საერთაშორისო ტერმინებით კეკლუცობა. როგორც მივუთითეთ, სახელმწიფოთა საერთაშორისო ერთობები სხვადასხვაგვარ გამოსავალს გვთავაზობენ და ჯერ კიდევ არ მოითხოვენ ყველა სახელმწიფოსაგან საკუთარი პრობლემების ერთგვაროვნად გადაჭრას. ჩვენ უნდა შევძლოთ ვითარების სწორად შეფასება და იმ გამოსავლის მოძებნა, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოებრივ ინტერესებს შეესაბამება.

MANANA TABIDZE

Languages of Nonnative People in Georgia
Summary

The article discusses obstacles to the integration of non-Georgian speaking population into the civil society of Georgia and the international scientific-political criteria that evaluate this society.

The linguistic and ethnic peculiarities of the population are related to the reasons and consequences of choosing the main directions of the language policy pursued by the state (or in the case of the wrong statehoof in this country, policy towards this country). And as soon as we consider the ethnic-linguistic composition of the population, the question of the necessity of classification of the population on different grounds will immediately be arisen; All the cases concerning the classification of the population are grossly interesting. The main thing is that almost every type of classification envisages the linguistic affiliation of the linguistic group to the individual group and the linguistic approach to the rest of the groups.